

(0)

(1)

Gral

Urednik
Zoran Hamović

Likovna oprema
Dragana Atanasović

KURT VONEGAT

Hokus-Pokus

Preveo sa engleskog
Zoran Paunović

Naslov originala
Kurt Vonnegut
HOCUS POCUS
Copyright © Kurt Vonnegut 1990

(2)

1998

CLO

(3)

Napomena priređivača

Autor ove knjige nije imao na raspolaganju papir jednoobrazne veličine i kvaliteta. Pisao ju je u biblioteci sa nekih osamsto hiljada knjiga koje nikom osim njemu nisu bile zanimljive. Većina njih nikada nije bila pročitana i verovatno nikada neće biti pročitana, tako da ga ništa nije sprečavalo da kida njihove završne, prazne listove, da bi na njima pisao. No on to nije činio. Zbog čega to nije činio, ostaje tajna. Šta god da je bilo razlog za to, on je svoju knjigu ispisao olovkom na svemu i svačemu, počev od smeđeg pakpapira do poljedina podsetnica. One neobične linije koje razdvajaju pasuse unutar poglavlja, pokazuju gde se završava jedan komad papira i počinje sledeći. Što kraći pasus, to manji komad papira.

Moglo bi se nagađati da se autor, prebirući po otpacima u potrazi za podlogom za pisanje, možda nadao da će ga proglasiti za izuzetno skromnog čoveka ili ludaka, pošto mu je predstojalo suđenje. Podjednako je verovatno, međutim, da je on svoju knjigu počeo instinktivno, ne pomišljajući da bi to moglo postati knjiga, i da je jednostavno ispisivao reči na papirićima koji bi mu se našli pri ruci. Može biti da mu se potom učinilo da bi valjalo da nastavi da piše, s jednog komada papira na drugi, kao da je svaki od njih boca koju on treba da ispuni. Kada bi ispunio jedan, verovatno je, bez obzira na veličinu papira, bio zadovoljan kao da je ispisao sve što je o nečem trebalo napisati.

Sve stranice je numerisao, tako da nije moglo biti sumnje u to da slede jedna drugu, kao ni u to da se nadao da će ih neko, kome neće smetati njihov nedostojan izgled, pročitati kao knjigu. On to povremeno i napominje, i što se više bliži kraju, sve je više uveren u to da zapravo piše knjigu.

U tekstu ima nekoliko crteža s nadgrobnih spomenika. Samo jedan od njih delo je autora teksta. Svi ostali su kopije originala, verovatno načinjene prislanjanjem komada poluprozirne hartije uz suncem obasjano okno prozora biblioteke. Autor je ispisao reči na svakom nadgrobnom spomeniku, a u jednom slučaju samo znak pitanja. To se nije moglo verno preneti na štampanoj stranici. Zbog toga su ti natpisi prebačeni u štamparski slog.

Autoru teksta pripada odgovornost za to što je s velikim početnim slovom pisao neke reči koje bi kakav pedantni urednik radije video s malim početnim slovom. Isto tako, opet iz nerazjašnjenih razloga, Judžin Debs Hartke odlučio je da brojevi predstavljaju sami sebe, izuzev na početku rečenice: na primer, 2 ume-
sto dva. Možda je smatrao da brojevi razvodnjeni al-
fabetom gube veliki deo svoje moći.

Praktično uz sve njegove osobenosti ja sam, posle dosta razmišljanja, ispisao izraz koji je, kako mi jednom prilikom reče jedan drugi pisac, najdragoceniji izraz u rečniku svakog velikog urednika. Taj izraz glasi ostaviti kako jeste .

K. V.

*Ova knjiga u kojoj je sve izmišljeno posvećena je
uspomeni na čoveka po imenu*

JUDŽIN VIKTOR EBS
1855 1926

Dok postoji niža
klasa, njen sam deo.
Dok postoji sloj
kriminalaca i ja mu
pripadam. Dogod je
ijedna duša u tamnici,
ja nisam slobodan.

Ime mi je Judžin Debs Hartke i rođen sam 1940. godine. Ime sam dobio voljom moga dede po majci, Bendžamina Vilsa, koji beše Socijalista i Ateista, i najobičniji čuvar imanja Univerziteta Batler, u Indijanapolisu, država Indijana, a u čast Judžina Debsa iz Ter Hota, država Indijana. Debs je bio Socijalista i Pacifista, i Laburistički Aktivista koji se nekoliko puta kandidovao za predsednika Sjedinjenih Američkih Država, dobivši više glasova nego bilo koji drugi kandidat neke treće partije u istoriji ove zemlje.

Debs je umro 1926. godine, kada je meni bilo minus 14 godina.

Sada je godina 2001.

Da je sve krenulo onako kako su mnogi mislili da hoće, Isus Hrist bi ponovo bio među nama, a američka zastava bila bi pobodena na Veneri i Marsu.

Ne beše sreće!

Ako ništa drugo, bar će Svet propasti, i taj događaj mnogi predviđaju s velikim veseljem. Propašće vrlo uskoro, ali ne 2000. godine, koja je došla i prošla. Iz toga mogu da zaključim da svemogućí Bog ne mari previše za Numerologiju.

Deda Bendžamin Vils umro je 1948, kada je meni bilo plus osam godina, ali ne pre no što se uverio da naizust znam Debove najpoznatije reči, koje glase:

Dok postoji niža klasa, njen sam deo. Dok postoji sloj kriminalaca i ja mu pripadam. Dogod je ijedna duša u tamnici ja nisam slobodan.

Ja, Debsov imenjaka, međutim, postao sam sve drugo samo ne srce koje krvari. Od svoje 21. do 35. godine bio sam profesionalni vojnik, oficir u Vojski Sjedinjenih Država. Tokom tih 14 godina bio sam spreman da ubijem i samog, ili samu, ili samo, ili što god, Isusa Hrista, samo da mi je tako nešto naredio pretpostavljeni oficir. U času naglog i ponižavajućeg i nečasnog kraja Vijetnamskog rata, bio sam potpukovnik, sa hiljadama i hiljadama podređenih.

Postoji mikroskopska mogućnost, pretpostavljam, da sam tokom tog rata, koji nije bio ništa drugo do trgovina municijom, naredio paljbu belim fosforom, ili napad napalmom iz vazduha na Isusa Hrista koji se upravo vraćao.

Nikad ja nisam želeo da budem profesionalni vojnik, mada se ispostavilo da sam bio sasvim dobar vojnik, ako tako nešto može da postoji. Ideja da se zaputim u Vest Point došla je podjednako neočekivano kao finale Vijetnamskog rata, potkraj moje završne godine u srednjoj školi. Bio sam napaljen da se upišem na Univerzitet u Mičigenu, da odaberem kurseve iz engleskog i istorije i političkih nauka, te da tamo radim u studentskom listu i pripremam se za novinarsku karijeru.

No sasvim iznenada moj je otac, koji je bio inženjer hemije zaposlen u proizvodnji plastike s vremenom raspadanja od 50.000 godina, i k tome pun izmeta kao božićna čurka, naložio je da umesto toga odem u Vest Point. On sam nikada nije služio vojsku. U Drugom svetskom ratu, bio je suviše dragocen kao civilni misli-

lac u oblasti hemikalija da bi ga obukli u vojničko odeo i za 13 nedelja pretvorili u samoubilačkog, ubilačkog slaboumnika.

Već sam bio primljen na Univerzitet u Mičigenu, kad mi je sasvim nenadano dodeljeno ovo mesto na Vojnoj akademiji Sjedinjenih Država. Ponuda je stigla u jednom od lošijih perioda očevoeg života, kada mu je bilo potrebno nešto čime bi se hvalisao i što bi ostavilo dubok utisak na naše prostodušne susede. Oni će smatrati da je upis na Vest Point nekakva nagrada, nešto kao da je čovek izabran u profesionalni bejzbol tim.

I tako mi je rekao, a to sam ja kasnije govorio pešadijskim regrutima netom sišavšim s broda ili iz aviona u Vijetnamu, Ovo je izuzetna prilika.

Ono što sam zaista želeo da postanem, u nekom savršenom svetu, jeste džez pijanista. Dakle džez. Ne rokenrol. Dakle ona nikada-dva-puta-na-isti-način odsvirana muzika koju su svetu podarili crni Amerikanci. Svirao sam klavir u svom potpuno belom sastavu u potpuno beloj srednjoj školi u Midlend Sitiju, država Ohajo. Zvali smo se Trgovci dušom .

Jesmo li bili dobri? Morali smo da sviramo popularnu muziku belaca, jer u protivnom ne bismo uboli nijednu tezu. Ali, svremena na vreme svejedno bismo se otkočili i prešli na džez. Činilo se da niko drugi ne opaža razliku, ali mi jesmo. Zaljubljivali smo se u sebe same. Padali smo u ekstazu.

Otac je neoprostivo pogrešio kad me je poslao na Vest Point.

Nije bitno šta je uradio prirodi svojim nerazgradivim plastičnim masama. Pogledajte šta je meni uradio! Koji je to krelac bio! A moja je mati aminovala sve odluke koje je on ikada doneo, čime se i ona svrstala među beslovesne morone.

Oboje su poginuli pre 20 godina u glupavoj prodavnici suvenira na kanadskoj strani Nijagarinih vodopada, koje su Indijanci iz te doline nazivali Gromoviti dabar, kada se srušio krov.

U ovoj knjizi nema nepristojnih reči, ako izuzmemo pakao i Bog, ako se kogod pribojava da bi neka od njih mogla dospeti do kakvog nevinog deteta. Ovde-onde ću svršetak Vijetnamskog rata, na primer, opisati rečima: kad su fekalije upale u erkondišn.

Možda je jedina pouka moga dede Vilsa, koju sam cenio i kao odrasla osoba, ta da profanost i vulgarnost pružaju mogućnost onima koji ne žele da čuju neprijatne vesti, da pred njima zatvore uši i oči.

Pronicljiviji vojnici pod mojom komandom u Vijetnamu zapažali su s izvesnim čuđenjem da ja nikad ne koristim prostakluka, što je učinilo da se razlikujem od svih drugih koje su oni u vojsci sreli. Mogao je neko da me upita da li je to zbog toga što sam religiozan.

Odgovorio bih da religija s tim nema nikakve veze. Ja sam zapravo u velikoj meri Ateista kao i otac moje majke, premda se time nisam hvalisao. Zbog čega bih ikoga ubeđivao da ne treba da očekuje neku vrstu Života posle života?

Ne koristim prostakluka, odgovorio bih, zbog toga što vaš život i životi onih oko vas mogu da zavise od toga da li razumete moje reči. Jel jasno? Jel jasno?

Napustio sam vojsku 1975. godine, nakon što su fekalije upale u erkondišn, ne propustivši, međutim, da na putu kući postanem otac jednog muškog deteta, nesvesno, prilikom kratkog zadržavanja na Filipinima. Sa sigurnošću sam verovao da je potonja majka, mlada ratna dopisnica lista *De Muan Redžister*, koristila potpuno sigurna sredstva za kontracepciju.

Opet greška!

Smicalice vrebaju na svakom koraku.

Najveća smicalica, međutim, koju mi je Sudbina namestila, bila je ljupka i samosvesna mlada žena po imenu Margaret Paton, koja mi je dopustila da joj se udvaram i da se njome oženim ubrzo nakon što sam diplomirao na Vest Pointu, a onda sa mnom izrodila 2 deteta ne obavestivši me da u njenoj porodici, sa majčine strane, postoji snažna nasledna crta ludila.

I tako je njena mati, koja je živela s nama, poludela, a zatim je poludela i ona sama. Naša deca, štaviše, imala su sve razloge da sumnjaju da bi i ona, takođe, u srednjim godinama mogla da podilkane.

Naša deca, danas potpuno odrasla, nikada nam ne mogu oprostiti što smo stvarali potomstvo. Gadne li petljivine.

Jasno mi je da bih zbog toga što o svojoj prvoj i jedinoj supruzi govorim kao o nečemu što nije ljudsko biće već smicalica, mogao da i sam izgledam kao samo još jedna paklena naprava. No mnoge druge žene nisu imale problema u odnosima, i to vrlo prisnim, sa mnom kao osobom, a moje zanimanje za njih otišlo je znatno dalje od onog pukog mehaničkog. Gotovo bez izuzetaka, podjednako su me očaravale njihove duše, njihovi umovi, i priče o njihovim životima, kao i njihove ljubavničke navike.

Ali kada sam se vratio kući iz Vijetnamskog rata, i pre no što su Margaret ili njena majka ispoljile preda mnom i decom i susedima ogromantne simptome svog naslednog ludila, ta ekipa koju su činile majka i kći ponašala se prema meni kao prema kakvom dosadnom ali neophodnom električnom uređaju poput usisivača.

Događale su se neočekivano i dobre stvari, darovi s neba ako hoćete tako to da nazovete, ali ne u ta-

kvim količinama da bi život počeo da liči na činiju trešanja ili ma šta tome slično. Odmah posle mog rata, kada nisam imao pojma šta da učinim s ostatkom svog života, naleteh na svog nekadašnjeg pretpostavljenog koji je u međuvremenu postao predsednik Koledža Tarkington, u Scipiju, država Njujork. Tada mi je bilo tek 35 godina, i žena mi je još uvek bila zdrava, a tašta tek malkice opaljena. Ponudio mi je mesto nastavnika, što sam ja prihvatio.

Mogao sam da prihvatim taj posao čiste savesti, uprkos tome što nisam imao akademskih akreditiva osim obične univerzitetske diplome sa Vest Pointa, pošto su svi studenti na Tarkingtonu bili na neki način ometeni u razvoju, ili jednostavno glupi ili ukomirani ili šta već. Bez obzira na predmet, uveravao me moj negdanji nadređeni oficir, uvek ću bez većih problema znati više od njih.

Predmet za koji me je on predvideo, štaviše, bio je 1 od onih u kojima sam briljirao na Akademiji, a to je fizika.

Najveća srećna slučajnost za mene, najkrupniji dar s neba, bilo je to što je u Tarkingtonu bio potreban neko ko će svirati na Lucovom zvoniku, velikom kompletu zvona na vrhu tornja biblioteke koledža, gde ja sada ovo pišem.

Pitao sam svog nekadašnjeg nadređenog oficira da li se zvona pokreću konopcima.

On reče da je nekad bilo tako, ali da su sada elektrifikovana i da se na njima svira preko klavijature.

Kako izgleda klavijatura? zapitah.

Kao na klaviru, odvrati on.

Nikada nisam svirao na zvonima. Malo je onih kojima se ukazala takva zvonka prilika. Ali klavir sam umeo da sviram. I tako rekoh, Rukuj se sa svojim novim zvonarom.

Najsrećniji trenuci moga života, bez dileme, bili su oni kada sam na početku i na kraju svakog dana svirao na Lucovom zvoniku.

Počeo sam da radim na Tarkingtonu pre 25 godina, i od tada živim u ovoj predivnoj dolini. Tu mi je dom.

Ovde sam nastavnik. Jedno kratko vreme bio sam nadzornik, nakon što je koledž Tarkington zvanično postao Kaznionica Tarkington, juna 1999. godine, pre 20 meseci.

Sada sam i sâm ovde zatvorenik, ali uz popriličnu slobodu. Još uvek nisam ni zbog čega osuđen. Očekujem sudenje, koje će se kako pretpostavljam obaviti u Ročesteru, zbog toga što sam navodno bio organizator masovnog bekstva iz zatvora u Kaznenom zavodu države Njujork s maksimalnom bezbednošću u Ateni, gledano odavde preko puta jezera.

Ispostavilo se da povrh svega imam i tuberkulozu, a moja jadna, beslovesna supruga Margareta i njena majka sudskim nalogom smeštene su u Azil za umobolne u Bataviji, država Njujork, potez za kakav ja nikada nisam imao dovoljno hrabrosti.

Sada sam tako nemoćan i prezren da bi čovek po kome sam dobio ime, Judžin Debs, da je još u životu, možda konačno osetio prema meni izvesnu naklonost.

U vreme kada je bilo više razloga za optimizam, kada se još nije naširoko podrazumevalo da ljudska bića ubijaju planetu uzgrednim proizvodima svoje genijalnosti i da je, nesumnjivo, počelo novo Ledeno doba, opšti naziv za jednu vrstu pokrivenih kola s konjskom zapregom koja su doseljenike i teret prevozila kroz prerije onoga što će kasnije postati Sjedinjene Američke Države, i konačno preko Stenovitih planina do Pacifika, bio je Konestoga, pošto su prvi primerci bili sagrađeni u dolini Konestoga u Pensilvaniji.

Ta kola su pionire, pored ostalog, snabdevala i cigarama, tako da se cigare i dan danas, godine 2001, ponekad još uvek nazivaju stoge, što je skraćeni od Konestoga.

Do 1830. godine, najčvršća i najpopularnija među kolima već su se u stvari izrađivala u fabrici Mohiga Vegon, baš ovde u Scipiju, država Njujork, kod najužeg dela jezera Mohiga, najdubljeg i najhladnijeg i najzapadnijeg među dugim i uzanim jezerima Finger. Stoga je prefinjenim pušačima cigara moglo pasti na pamet da prestanu da svoje smrdljive bombe nazivaju stoge i počnu da ih zovu mogice ili higice.

Osnivač kompanije Mohiga Vegon bio je Aron Tarkington, briljantni izumitelj i fabrikant koji uprkos tome nije umeo da čita i piše. Danas bi ga obeležili kao

nedužnog naslednika genetskog nedostatka poznatog pod nazivom disleksija. On je o sebi govorio da je kao i kralj Karlo Veliki, bio previše zauzet da bi stigao da nauči da čita i piše. Nije, međutim, bio toliko zauzet da ne bi svake večeri po 2 sata slušao dok bi mu njegova supruga čitala. Imao je odličnu memoriju, pošto je jednom nedeljno držao radnicima u fabrici predavanja protkana dugim citatima iz Šekspira, Homera, Biblije i još mnogo čega.

Bio je otac 4 deteta, sina i 3 kćeri, i svi su oni znali da čitaju i pišu. Ali su ipak nosili u sebi gen disleksije koji će nekoliko njihovih naslednika sprečiti da u konvencionalnom obrazovnom sistemu stignu daleko. Dvoje dece Arona Tarkingtona behu toliko daleko od disleksije, u stvari, da su i sami pisali knjige, koje sam ja tek sada pročitao, i koje verovatno, više niko nikada neće pročitati. Aronov jedini sin, Elias, napisao je tehnički izveštaj o izgradnji Kanala Ondonaga, koji je povezivao severni kraj jezera Mohiga sa kanalom Iri, malo južnije od Ročestera. A najmlađa kći, Felisija, napisala je roman pod naslovom *Karpatija*, o svojoj mladoj ženi plemenitog roda, iz Mohiga Velija, koja se zaljubila u poluindijanca, čuvara brane na tom istom kanalu.

Taj kanal je danas čitav zatrpan i popločan, i deo je Puta 53, koji se račva pri vrhu jezera, tamo gde su nekada bile brane. Jedan krak vodi ka jugozapadu kroz večitu polutamu Nacionalne šume Irokez, do golog vrha brda okrunjenog barikadama Kaznenog zavoda države Njujork s maksimalnom bezbednošću, u Ateni, seocetu na drugoj strani jezera, tačno naspram Scipija.

Molim vas da se malo strpите. Ovo je istorija. Pokušavam da objasnim kako je ova dolina, ovaj zeleni ćorsokak, postala ono što je danas.

Sve 3 kćeri Arona Tarkingtona udale su se u imućne i preduzimljive porodice u Klivlendu, država Njujork, i Vilmingtonu, Delaver – nevino učinivši pretnju disleksije pandemijskom u vladajućoj klasi bankara i industrijalaca, koja se upravo radala, a koju su u moje vreme u velikoj meri potisnuli Nemci, Korejanci, Italijani, Englezi, i, naravno, Japanci.

Aronov sin, Elijas, ostao je u Scipiju i nasledio imanje svog oca, pridodavši mu i pivaru i fabriku ćilima s mašinama na parni pogon, prvu te vrste u državi. U Scipiju nije bilo vodenih izvora energije, pa se do uvođenja pare njegov industrijski napredak nije zasnivao na jeftinoj energiji i lokalnim sirovinama već na domišljatosti, i visokim standardima rada.

Elijas Tarkington se nije ženio. Kad mu je bilo 54 godine bio je teško ranjen kao civilni posmatrač u bici kod Getisburga, sa sve cilindrom i svim što uz to ide.

Tamo se obreo da bi posmatrao debitantski nastup 2 svoja izuma, pokretne poljske kuhinje i pneumatskog trzajnog mehanizma za tešku artiljeriju. Poljsku će kuhinju, uzgred, s neznatnim izmenama, kasnije prihvatiti Barnamov i Bejljev cirkus, a potom i nemačka vojska u Prvom svetskom ratu.

Elijas Tarkington bio je visok, suvonjav čovek sa bakenbardima i cilindrom na glavi. Kod Getisburga je bio pogoden u desnu stranu grudi, ali ne fatalno.

Čovek koji ga je pogodio bio je 1 od nekoliko vojnika Konfederacije koji će u Piketovom jurišu stići do redova Unije. Taj Džoni Reb umro je ushićen među svojim neprijateljima, uveren da je ubio Abrahama Linkolna. Jedan zgužvani izveštaj iz novina koji sam pronašao ovde gde je nekada bila biblioteka koledža, a gde je danas zatvorska biblioteka, ovako navodi njegove poslednje reči: Pođite kućama, Severnjaci. Stari Sotona je mrtav.

Tokom 3 godine koje sam proveo u Vijetnamu, svakako sam mnogo puta čuo poslednje reči umirućih američkih pešadinaca. Ni 1 jedini među njima, međutim, nije se zanosio iluzijama da je nekako ostvario nešto vredno u tom činu podnošenja Najveće žrtve.

Jedan dečak od samo 18 godina rekao je dok mi je umirao na rukama, Gadan vic, gadan vic.

Vonegatov testament, ili, Urnebesna komika Vijetnama i Hirošime

Sve se ovo odista dogodilo. Manje-više.
(Kurt Vonegat, *Klanica Pet*)

Pisci koji su, poput autora romana *Hokus-Pokus*, zagledani u budućnost, kao i oni koji su okrenuti prošlosti, nastoje pre svega da shvate i protumače iščašenu logiku sadašnjosti, ne bi li na taj način možda naslutili šta nas čeka sutra ili postavili pitanje da li to sutra uopšte postoji. Jedan od takvih pisaca, Džordž Orvel, čije su proročanske sposobnosti na nesreću ljudskog roda poslednjih decenija višestruko dokazane, cinično je zaključio da će Stari vek ostati upamćen po egipatskim piramidama, da nam je mračni Srednji vek ostavio u nasleđe velelepne katedrale, a da će dvadeseti vek, doba najvišeg procvata ljudske civilizacije, kao svoj najznačajniji kreativni doprinos, svoje zaveštanje potonjim pokolenjima, ostaviti koncentracione logore.

I atomsku bombu, dodaje Kurt Vonegat. Vonegat je rano, među prvima, prešao onu granicu zgražanja i očaja iza koje postaje jasno da samo smeh istina, najčešće melanholičan, gorak, ili ciničan smeh može biti kakvo-takvo oružje, ili makar lek protiv užasa raščovečene epohe progresu.

Drugima je trebalo znatno više vremena da to shvate. Zbog toga je Vonegat bio primoran da čitavih petnaestak godina, otkako je 1949. godine počeo da se bavi pisanjem, svoj neosporni talenat razvija u časopisima, ne

uvek prvorazrednim, i u jevtinim edicijama na rubu palp literature. Ostvarivanje američkog sna Kurta Vonegata nije otpočelo senzacionalnim, munjevitim uspehom, premda bi tako nešto, istini za volju, sasvim pristajalo biografiji pisca za koga je književnost bila tek jedna u nizu najrazličitijih profesija kojima se bavio od prodaje automobila do novinarstva. Književnost će ostati zanimanje Kurta Vonegata zahvaljujući tome što je najpre publika, a potom i kritika, istina sa velikim zakašnjenjem, postepeno počela da u njemu prepoznaje darovitog, osobenog i značajnog pisca. To je podstaklo interesovanje i za Vonegatova rana dela, tako da je sredinom šezdesetih godina u potpunosti obelodanjen jedan dotad nezasluzeno skrajnut, a već poveliki opus pisca koji je potom brzo pronašao sebi mesto među vodećim američkim proznim piscima. To mesto čvrsto drži i danas, posle sedamdeset šest godina života, i na zalasku pola veka duge književne karijere.

Početak te karijere, dakle, nije previše obećavao. Čini se da se najvažniji razlog za sporo prihvatanje Vonegatovih ranih romana krije u piščevoj prividnoj žanrovskoj neopredeljenosti. Po većini formalnih obeležja bliski obrascu naučnofantastičnog žanra, romani kao što su *Mehanički pijanino* (*Player Piano*, 1952) i *Sirene s Titana* (*The Sirens of Titan*, 1959), odlikovali su se i značajnim satiričkim ambicijama, snažnom ironijom i ništa manje naglašenom sentimentalnošću osobinama koje su zbušnjivale i odbijale ljubitelje čistog žanra, a u isti mah bile nedovoljne da privuku ozbiljniju pažnju kritike ili šire publike. Zbog toga je Vonegat, sva je prilika, osetio potrebu da u svom stvaralaštvu razdvoji naučnofantastičnu i nežanrovsku umetničku prozu; o takvom nastojanju svedoče romani *Majka noć* (*Mother Night*, 1962), realistička povest o bivšem nacističkom dvostrukom agentu koji pokušava da utvrdi svoj pravi identitet, i *Kolevka za macu* (*Cat s Cradle*, 1963), suptilna naučnofantastična priča o sukobu surovog naučnog pragmatizma i ljudske potrebe za maštanjem i igrom, roman u kome pisac nudi

možda najupečatljiviju od nekoliko izmišljenih religija koje je u svojim delima podario čitaocima.

Posle uspešnog ogleđanja u realističkoj prozi i nedvosmisleno čistoj naučnoj fantastici, sasvim prirodan naredni korak u Vonegatovom stvaralačkom razvoju predstavljao je pokušaj da ponovo stvori amalgam realizma i naučne fantastike, čvršći i bolji od onog u ranim romanima. To mu je na briljantan način pošlo za rukom u romanu *Klanica pet* (*Slaughterhouse Five, or The Children's Crusade*, 1969), koji će za mnoge ostati ključno ostvarenje Kurta Vonegata. U njemu pisac, koji je 1945. godine kao ratni zarobljenik bio svedok stravičnog bombardovanja Drezdena, uspeva da to svoje iskustvo pretoči u uzbuđljivu prozu, prelamajući ga kroz ekstraterestrijalnu vizuru glavnog junaka Bilija Pilgrima, otetog i odvedenog na planetu Tralfamador, sa koje se čini da svi trenuci zemaljske egzistencije postoje naporedo, te da stoga nema prošlosti, sadašnjosti ni budućnosti kao ni smrti. Bili Pilgrim, dodajmo i to, nije Vonegatov *alter ego*, iako mnogi detalji navode čitaoca da ga posmatra na takav način; pravi piščev dvojnjak je epizodista Kilgor Traut, opskurni pisac naučnofantastičnih priča, koji se kao Vonegatov ironični komentar na vlastitu podvojenost pojavljuje u mnogim njegovim delima.

Sedamdesetih godina, Vonegat je s uspehom održavao ugled i popularnost, premda, izvesno je, romani iz tog perioda ne idu u red njegovih najboljih ostvarenja. *Doručak šampiona* (*Breakfast of Champions, or Goodbye, Blue Monday!*, 1973) i *Slepstik* (*Slapstick, or Lonesome No More!*, 1976) nudili su čitaocima uobičajeno lucidnog i duhovitog, ali i već viđenog, pomalo umornog Vonegata. Srećom, nije to bio nagoveštaj kraja, već predah u kome se Kurt Vonegat pripremao da napiše svoja najzrelija dela nezaobilazni *Galapagos* (*Galapagos*, 1985), postapokaliptičnu crnohumornu priču napisanu u najboljoj tradiciji vonegatovske naučne fantastike, i roman *Snajper Dik* (*Deadeye Dick*, 1982). Glavni junak tog romana, Ričard Volc, po mnogo čemu je sličan

Judžinu Debsu Hartkeu iz romana *Hokus-Pokus*: i Ričard i Judžin su nevine žrtve zavere slučajnosti koja naizgled sasvim obične ljudske živote pretvara u tragikomične, apsuradne burleske; to su junaci koji, kako Vonegat kaže, čitavog života skaču s litica čekajući da im usput izrastu krila, i koji se s dirljivom iskrenošću zaprepaste svaki put kada tresnu o tle. Najveća tragedija ljudskog života, po Vonegatu, jeste u tome što se čovek ne može ničemu naučiti na svojim greškama: osuđen je da ih, uvek iste, do u beskraj ponavlja, (sve) do apsurdna u kome ta tragedija postaje urnebesno komična.

Snajper Dik je karakterističan i po Vonegatovom naglašenom okretanju sadašnjosti i realnosti, koje će u romanu *Hokus-Pokus* postati još izrazitije. U svojim ranijim delima, Kurt Vonegat je često hrlio u vremena koja će tek doći, da nam pokaže čega sve tamo ima; u romanu *Hokus-Pokus*, kao da je odlučio da iz dvadesetog veka ode poslednji pošto prethodno pokaže čovečanstvu koliko je toga lepog i dobrog netragom nestalo zbog ljudskog kukavičluka, gramzivosti i gluposti.

Zadatak da prebroji mrtve i pogasi svetla posle mahnite terevenke gospodara rata, koja je dvadeseti vek pretvorila u klanicu kakvu ne pamti istorija ljudskog roda, Vonegat je poverio Judžinu Debsu Hartkeu, junaku koji je po svemu zaslužio tu neveselu počast. Hartke je tipičan Vonegatov melanholični gubitnik koji stoički prihvata bezdušno poigravanje sudbine, da bi u zlo doba, prekasno, shvatio da je obmanut, i da mu nije dodeljena uloga žrtve, već grešnika i krivca. I to krivca koga, apsurdno i ironično, slave kao heroja zbog ubistava koje je počinio u Vijetnamskom ratu, dok mu s druge strane sude zbog grešaka počinjenih iz najplemenitijih pobuda. Jedino čime Hartke može makar da pokuša da se brani protiv takvog suludog sveta, jeste rezignacija, ledeni smeh u senci vešala, ili, tačnije, u senci atomske pečurke.

Vonegatu, dakle, više nije potrebna antiutopijska matrica da bi nam pokazao ko smo i kuda idemo. Precizan realistički okvir, kakav je onaj u koji je smeštena radnja

romana *Hokus-Pokus*, najbolje ocrtava užase sveta s kraja milenijuma, sveta koji je svojom izopačenošću nadmašio i najmračnija antiutopijska predviđanja, i u kome donedavno zastrašujuća Orvelova 1984 sve više liči na naivnu eskapističku pastoralu. Zbog toga ni u ovom romanu nema drugih pitanja do onih koja Kurt Vonegat neprekidno postavlja još od vremena svojih palp početaka: zbog čega je ljudima potrebno tako malo da prestanu da budu ljudi; zbog čega bez milosti ubijaju jedni druge, a svi skupa planetu na kojoj žive; hoće li još dugo rat ostati neprikosnovena, krunska metafora vaskolike apsurdnosti ljudskog života, u kome se između dva rešenja uvek bira ono u kome ima manje logike i smisla, a više mogućnosti za rušenje i ubijanje? Na sva ta pitanja Judžin Debs Hartke nemoćno sleže ramenima nije njegovo da na njih odgovara. Važan deo odgovora ipak sluti. Naime, sve spomenute, i mnoge druge nakaznosti, postojaće dokle god bude postojala vladajuća klasa. Jer, vladajuća klasa vlada i čudesnom veštinom hokus-pokusa, bezočno licemerne, slatkorečive i smrtonosne retorike, koja s lakoćom objašnjava i opravdava Hirošimu i Vijetnam.

Hokus-Pokus će po svoj prilici ostati upamćen i kao testamentarno ostvarenje jednog značajnog pisca. Istina, Kurt Vonegat je 1997. godine objavio još jedan roman, *Vremenski potres (Timequake)*, najavljen kao definitivno poslednji. Ovo delo, međutim, zaista svedoči o zamoru svoga tvorca, i čita se mnogo više kao setni autobiografski post skriptum. No zato će *Hokus-Pokus*, delo koje u sebi sažima mnogo od onoga što je Vonegata činilo i čini značajnim piscem, ostati ne samo testament Kurta Vonegata, već i epitaf jednom dobu koje, poput Judžina Debsa Hartkea, zaslužuje samo praznu nadgrobnu ploču. Ili čak ni toliko.

Zoran Paunović